

УДК 342.5+342.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.31>**Віталій Чорненький,**

канд. юрид. наук,

доцент кафедри конституційного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

## КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛЮСТРАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ

Після відновлення незалежності у 1991 році в Україні не відбулося повномасштабного оновлення державних інституцій, що не тільки відтермінувало, але й поглибило проблеми, пов'язані з розбудовою Української держави. Лише після подій Революції Гідності було розпочато процес взяття люстраційних заходів.

Такий стан речей відобразився, окрім іншого, на подвійній меті люстраційних заходів, якою є усунення від доступу до управління державою колишніх лідерів радянської влади та осіб, які стали причетними до спроби узурпації влади четвертим Президентом України, тому складно не погодитися з тим, що дослідження окремих проблем взяття люстраційних заходів в Україні у зв'язку з конституційно-правовими та міжнародними стандартами є затребуваним.

У статті висвітлено умови, за яких люстраційні заходи можна вважати такими, що узгоджуються з Конституцією та міжнародним досвідом. У зв'язку з цим не можна виключати можливість подальшого відображення окремих аргументів оцінки таких заходів у рішеннях Конституційного Суду, метою якого, зокрема, буде використання європейського досвіду крізь призму конституційної доктрини України. Позитивним є те, що законодавець врахував низку положень Конституції, відсутні від яких є неможливими, серед яких можна згадати виключення виборних посад із переліку тих, до яких обмежено доступ окремим особам.

Практичний вимір дослідженню надає спроба висвітлити окреслену проблематику у зв'язку з люстраційними заходами, передбаченими Законом «Про очищення влади». Зроблено спробу виявити проблемні моменти очищення влади, які можуть поставити під сумнів конституційність окремих положень Закону. У зв'язку з цим у статті запропоновано можливі шляхи вдосконалення деяких норм Закону «Про очищення влади» у спосіб, що не допустить руйнації державного апарату, з одного боку, та забезпечить дотримання прав людини, з іншого боку.

Зокрема, у статті запропоновано впровадження додаткових процедур застосування обмежень у доступі до публічної служби в такий спосіб, щоб у необхідних випадках відобразити втілення принципу індивідуалізації люстрації. Для цього пропонуємо створити фаховий та незалежний державний орган з питань люстрації, призначенням якого є визнання причетності конкретних осіб до узурпації влади в Україні у 2010–2013 роки.

**Ключові слова:** очищення влади, європейські та конституційні стандарти, індивідуалізація, доступ до публічної служби, індивідуалізація люстраційних заходів.

**Постановка проблеми.** Події 2013–2014 років, які увійшли в сучасну історію України під назвою «Революція Гідності», зумовили переосмислення значною частиною громадянського суспільства ціннісно-орієнтаційних засад взаємовідносин із публічною владою. У цей період був сформульований суспільний запит на повне перезавантаження органів влади усіх рівнів задля відновлення довіри між народом України та державою. Про це, окрім іншого, свідчать результати соціологічного опитування, в якому кількість прихильників проведення процедури люстрації в Україні зросла до 63,8% громадян [1, с. 551].

Задля реалізації цих очікувань Верховна Рада України прийняла низку законодавчих актів, які можна узагальнено назвати «люстраційні», серед яких слід назвати Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року, Закон України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року (далі – Закон «Про очищення влади»), Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Водночас аксіоматичним видається твердження про те, що будь-які політико-правові реформи мають узгоджуватися з Конституцією України (далі – Конституція). Не є винятком запроваджені в ході та після

Революції Гідності люстраційні зміни, значимість яких досягає конституційного рівня, що значно підсилює науковий інтерес до їх верифікації щодо відповідності Основному Закону.

Проте не можна не звернути увагу на те, що з часу прийняття так званих люстраційних законів пройшло вже понад п'ять років, протягом яких вони поширювали свою дію на правовідносини у державі. Це значно ускладнює їх оцінку в зв'язку з конституційно-правовою наукою та практикою застосування Конституції, оскільки потребує більш виваженого та поміркованого наукового підходу задля забезпечення стабільності відносин у державі та недопущення колапсу державного механізму.

У правових дослідженнях розглядають два основних підходи до розуміння люстрації. Перший підхід трактує люстраційні обмеження як один із різновидів спеціальних вимог до окремих категорій публічних службовців, які фактично подібні до професійних вимог, вікового цензу тощо. Другий підхід розглядає люстраційні обмеження як санкції, які є елементом механізму відповідальності особи за ті чи інші діяння [2, с. 46, 48]. Так, після падіння комуністичних режимів у деяких європейських країнах приймалися закони, спрямовані на недопущення до влади представників попередніх недемократичних режимів [3]. У зв'язку з цим можемо погодитися з К.В. Хлабистою, яка вважає, що в європейському розумінні люстрація є інститутом перехідного правосуддя і являє собою процедури, спрямовані на заборону посадовим особам, які представляли колишній режим, займати впливові посади в державі після зміни влади [4, с. 5].

**Метою статті** є аналіз окремих проблем вжиття люстраційних заходів, передбачених Законом «Про очищення влади», як інституту перехідного правосуддя у зв'язку з конституційно-правовими та міжнародними стандартами.

**Виклад основного матеріалу.** Після розпаду Радянського Союзу та відновлення незалежності у 1991 році в Україні не відбулося повномасштабного оновлення (очищення) державних інституцій, що не тільки відтермінувало, але й поглибило проблеми, пов'язані з розбудовою Української держави на якісно нових порівняно з комуністичним режимом цінностях.

Лише після подій Революції Гідності було розпочато процес вжиття люстраційних заходів, на яких відбився контекст історичних умов політико-правового державотворення. Так, з аналізу Закону «Про

очищення влади» випливає, що передбачені ним заходи спрямовані на недопущення до участі в управлінні державними справами не тільки осіб, які сприяли порушенню прав людини за часів радянської влади, але й публічних службовців, які у період перебування на посту четвертого Президента України займали керівні посади в апараті держави та сприяли узурпації влади й порушенню прав людини [5]. При цьому не можна сказати, що зі спливом більш як двох десятиліть в Україні повністю відпала загроза повернення до влади прихильників комуністичного режиму. Реальність такої загрози визнав навіть Конституційний Суд, який, розглядаючи питання конституційності заборони пропаганди символіки комуністичного та нацистського режимів, вказав у своєму рішенні на обумовленість таких законодавчих положень легітимною метою, якою є недопущення повернення до тоталітарного минулого [6].

Таким чином, на відміну від більшості посткомуністичних держав Східної Європи, очищення влади в Україні розпочалося з понад двадцятирічної затримкою, що відобразилося на подвійній меті таких люстраційних заходів, якою є усунення від доступу до управління державою колишніх лідерів радянської влади та осіб, які стали причетними до спроби узурпації влади четвертим Президентом України.

Як зазначається в юридичній літературі, європейська концепція люстрації сформувалась на основі практичного досвіду низки країн Центральної та Східної Європи у кінці 80-х років XX століття [4, с. 152]. Натомість, як уже було встановлено, Україна політично дозріла до визнання необхідності очищення влади лише в середині другого десятиліття XX століття, що ускладнило впровадження цього процесу. З огляду на цю особливість очищення влади в Україні існує об'єктивна потреба формування власних стандартів люстрації з дотриманням конституційних прав людини та врахування практики її проведення в інших посттоталітарних державах.

У Законі «Про очищення влади» люстрація трактується як встановлена законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [5]. Зокрема, йдеться про обмеження доступу до посад у суддівському врядуванні (члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя), державній службі (керівники служб, агентств, інспекцій, Голова Антимонопольного комітету України), військових посад Збройних Сил

України, політичних посад (Прем'єр-міністр України, міністри), вичерпний перелік яких наведений у статті 2 цього Закону. Звертаємо увагу на те, що у Рекомендаціях Ради Європи 1996 року зазначено, що люстрація повинна обмежуватися посадами, щодо яких є всі підстави вважати, що суб'єкти, які їх обіймають, становитимуть значну небезпеку для прав людини й демократії [7]. У цьому аспекті передбачене пунктом 10 статті 2 Закону «Про очищення влади» положення про здійснення очищення влади щодо «інших посадових та службових осіб (крім виборних посад) органів державної влади, органів місцевого самоврядування» навряд чи може переконливо свідчити про високий рівень загрози демократичному режиму в Україні, тому варто уточнити законодавче формулювання шляхом включення до переліку посад, на які поширюються відповідні обмеження, лише найбільш важливі для держави.

Цілком виправдано законодавець встановив, що люстраційні заходи не поширюються на виборні посади, адже, відповідно до статті 32 Конституції, громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, що включає можливість бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [8]. У наведеній нормі Основного Закону конституціодавець не передбачив можливості обмеження пасивного виборчого права.

Крім цього, така позиція законодавця узгоджується не тільки з Конституцією, але й з міжнародною практикою здійснення очищення влади в державах перехідного періоду. Так, в одній з рекомендацій Парламентської Асамблеї Ради Європи зазначено, що люстрація не застосовується до виборних посад, якщо тільки з таким проханням не звернеться кандидат на виборах, оскільки виборці мають право обирати того, кого забажають [7].

Під час дослідження конституційно-правової природи люстрації складнішим видається питання, яке випливає з частини другої статті 32 Конституції, де передбачене право громадян користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування [8]. У цьому аспекті виникає низка проблем конституційного рівня. Чи можуть існувати механізми обмеження доступу до публічної служби у порядку життя люстраційних заходів? Якщо можуть, то за яких умов такі заходи можна вважати такими, що узгоджуються з Конституцією? Доцільним буде також розглянути ці питання у зв'язку з окремими люстраційними заходами, передбаченими Законом «Про очищення влади»,

а за наявності ризику визнання окремих його положень неконституційними слід розробити шляхи його вдосконалення у спосіб, що не допустить руйнацію державного апарату, з одного боку, та забезпечить дотримання прав людини, з іншого боку.

Конституцією прямо не передбачено можливості очищення влади у спосіб обмеження окремим громадянам доступу до публічної служби. Проте висновок про заборону будь-яких обмежень навряд чи не відповідатиме дійсності. Суспільна значимість публічної служби виключає можливість перебування в статусі службовців осіб, щодо яких є обгрунтовані сумніви в доброчесності та відданості Конституції та її цінностям. Навряд чи буде викликати сумніви те, що проходження такої служби фактично вимагає від кандидата таких рис, як патріотизм, професіоналізм, доброчесність. За інших умов виконання головного обов'язку держави, яким є утвердження й забезпечення прав і свобод людини, видається неможливим, тому складно не погодитися з Е.М. Шишкіною, яка розглядає люстрацію як невід'ємний елемент процесу демократизації держави та обов'язкову складову частину правосуддя у перехідному періоді [9, с. 25].

Схожу позицію можна опосередковано вивести з юридичної позиції Конституційного Суду України у справі про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування. У мотивувальній частині свого рішення Суд визнав, що принцип рівності громадян перед законом не є абсолютним, оскільки органам державної влади у сфері проведення відповідної політики економічного або соціального характеру надається можливість на власний розсуд встановлювати обмеження з огляду на особливі вимоги, умови або правила для деяких видів роботи [10]. Наведене дає підстави обгрунтувати висновок, що сама ідея вжиття щодо окремих осіб люстраційних заходів у вигляді обмеження доступу до публічної служби узгоджується з Конституцією.

Однак не можна стверджувати, що будь-які обмеження, зокрема люстраційні, можна вважати такими, що автоматично узгоджуються з Конституцією та цінностями, на яких вона ґрунтується. Серед іншого, такі міркування впливають із усталеної практики Венеціанської комісії, яка визнає, що процедури люстрації, незважаючи на їхній політичний характер, мають бути розроблені та проведені тільки юридичними засобами, відповідно до Конституції та з урахуванням європейських стандартів, що стосуються верховенства права й поваги до прав людини [11].

Про такі європейські стандарти йдеться, зокрема, в Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096 (1996), в пункті 12 якої закріплено такі вимоги до здійснення люстраційних процедур:

– доведеність у кожному окремому випадку провини, яка має бути особистою, а не колективною;

– гарантії права на захист, презумпція невинуватості до доведення провини й право на судовий перегляд ухваленого рішення;

– заборона політичного або соціального зловживання результатами люстрації [12].

З практики Конституційного Суду можна вивести також такий стандарт вжиття люстраційних заходів, як додержання під час прийняття законів правової визначеності. Цей принцип вимагає чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності та стабільності. Важливо, що посилання на цей стандарт є у Рішенні Конституційного Суду № 2-р/2017, у якому розглядалась конституційність заборони перебувати на посаді керівника закладу вищої освіти особи, яка «голосувала за диктаторські закони 16 січня 2014 року» [13]. Розглядаючи цю справу, Суд дійшов висновку, що оспорювана норма є невизначеною, оскільки з її змісту незрозуміло, яким критерієм необхідно керуватися під час визначення, чи є Закон України, прийнятий парламентом 16 січня 2014 року, «диктаторським».

У цьому аспекті вважаємо за необхідне обґрунтувати твердження, що значною мірою Закон «Про очищення влади» втілює стандарти правової визначеності з огляду на таке. Стаття 3 цього Закону визначає критерії очищення влади, аналіз яких дає змогу виділити два основних: коло осіб, які займали певні посади, та їх перебування на таких посадах в певний період (часовий критерій). Таке законодавче формулювання дає змогу уникнути двозначності у трактуванні, яка була встановлена Конституційним Судом в Законі України «Про вищу освіту».

Звертаємо увагу на те, що Законом «Про очищення влади» передбачено дві самостійні підстави для вжиття щодо конкретної особи люстраційного заходу у вигляді обмеження обіймати публічні посади, а саме пряму вказівку закону та рішення суду [5]. Під час їх ретельного аналізу можна помітити, що оціночні підстави для вжиття люстраційних заходів, як правило, віднесені законодавцем до тих, що приймаються на підставі рішення суду. Наприклад, частина п'ята статті третьої Закону «Про очищення влади» як підставу застосування люстрації передбачає сукупність таких умов:

– перебування особи на службі в органі державної влади та органі місцевого самоврядування у період з 25 лютого 2010 року по 22 лютого 2014 року;

– вжиття такою особою заходів, спрямованих на узурпацію влади Президентом Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки, оборони чи територіальної цілісності України, що спричинило порушення прав і свобод людини;

– встановлення наведених обставин рішенням суду, яке набуло законної сили [5].

За такого регулювання можна зробити висновки про реалізацію конституційних принципів доведеності вини та індивідуальної відповідальності, дотримання правової визначеності. Крім того, вирішальну роль у цьому процесі судових органів відіграє механізм уникнення політичного чи соціального зловживання. Такі міркування дають змогу зробити висновок, що в наведеному випадку балансу між правом на доступ до публічної служби та потребою в захисті демократичних цінностей було дотримано.

Водночас слід наголосити на тому, що залежність початку перебігу 5-річного періоду вжиття люстраційних заходів від дня набрання законної сили рішенням суду робить можливим їх застосування впродовж невизначеного строку. Проте очищення влади не може розглядатися як юридична відповідальність, яка є невідворотною. Натомість люстраційний захід є засобом захисту демократії в Україні. Така позиція впливає зі сформульованої мети Закону «Про очищення влади». Замість притягнення винних осіб до юридичної відповідальності в преамбулі йдеться про захист та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні, тому доцільно доповнити Закон крайніми строками вжиття люстраційних заходів на підставі рішення суду, що сприятиме дотриманню правової визначеності та реалізації завдань люстраційного законодавства. Водночас питання встановлення конкретних строків потребує додаткового дослідження та окремої дискусії, що зумовлено специфікою правозастосування люстраційних заходів в Україні.

Серйозні питання викликає процедура очищення влади, передбачена частиною третьою статті 1 Закону України «Про очищення влади», в якій вміщена друга підстава для вжиття люстраційних заходів. Її зміст полягає в автоматичному обмеженні певних осіб перебувати на посадах, щодо яких здійснюється люстрація, протягом 10 років від дня набуття чинності Законом. У загальних рисах ця підстава застосовується до громадян, які обіймали сукупно не менше одного

року визначені Законом керівні посади у період з 25 лютого 2010 року по 22 лютого 2014 року. Схоже формулювання передбачено щодо осіб, які обіймали керівні посади в органах влади в період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Під цю підставу потрапили також колишні представники радянської влади, а також особи, перевірка стосовно яких встановила недостовірність у поданих раніше деклараціях.

Оцінка цих положень люстраційного законодавства у зв'язку з конституційно-правовими стандартами ускладняється тим, що на розгляді Конституційного Суду перебуває конституційне подання 47 народних депутатів України, в якому обґрунтовується неконституційність деяких положень Закону «Про очищення влади» [14]. Одним з аргументів авторів конституційного подання є, на думку останніх, закріплення в Законі «Про очищення влади» визнання певного кола осіб колективно винними у скоєнні протиправних дій та можливості колективного життя люстраційних заходів за суто формальними ознаками.

Слід визнати, що превалювання індивідуальної відповідальності над колективною, беззаперечно, є важливим під час здійснення очищення влади. Проте не у всіх випадках така вимога може підлягати абсолютизації, зокрема з огляду на політико-правовий характер люстраційних заходів. Так, іноді їх застосування може бути настільки очевидним, що не потребує судових чи адміністративних процедур для цього. Часткове підтвердження такого підходу можна віднайти у позиції Венеціанської комісії, яка визнає, що встановлення основною підставою люстраційного заходу факту перебування на певній посаді може бути прийнятним щодо осіб, які обіймали високі посади в комуністичний період і займали найважливіші посади в державних установах під час правління пана Януковича [11, § 64]. У цьому разі може йтися про осіб, які займали посади Прем'єр-міністра, Глави Адміністрації Президента, Голови СБУ та інших керівних структур вищих органів публічної влади.

Водночас не викликає сумніву, що в інших випадках вина осіб, які потрапили під процедуру люстрації, має бути доведена на основі індивідуальних вчинків та з дотриманням належної правової процедури їх доведення. Така необхідність впливає, зокрема, із застереження Євросуду, який визнав, що обмежувальних заходів наявної суворості не можна вживати щодо державних службовців лише через те, що вони залишилися на своїх посадах після обрання нового глави держави [15, § 300]. Таким чином, у Законі «Про очи-

щення влади» варто диференціювати підстави люстраційних заходів у такий спосіб, щоб у необхідних випадках повністю відобразити та реалізувати принцип індивідуалізації їх застосування. Для реалізації цієї мети пропонуємо створити незалежний та спеціалізований орган з питань люстрації, метою якого є визнання причетності конкретних осіб до узурпації влади в Україні у 2010–2013 роках. При цьому слід передбачити можливість судового оскарження рішень такого органу, що відповідатиме конституційному праву на судові оскарження та захист.

Іншою підставою невідповідності окремих положень Закону «Про очищення влади», яка відображена у конституційному поданні та коливає конституційність оспорюваних положень Закону «Про очищення влади», є твердження про презюмовану винність осіб у вжитті заходів з узурпації влади, підриви основ національної безпеки і оборони України, протиправному порушенні прав і свобод людини. На думку групи народних депутатів України, це фактично означає здійснення парламентом функції правосуддя [14]. Проте з аналізу змісту Закону навряд чи можна зробити такий висновок, адже, відповідно до статті 124 Конституції, юрисдикція судів, які мають виключне право здійснювати правосуддя, поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У Законі «Про очищення влади» не йдеться ні про перейняття юрисдикції на кримінальне обвинувачення, ні про вжиття заходів юридичної відповідальності. Не враховано також те, що у разі здійснення парламентом функції правосуддя наслідком її реалізації стало би визнання таких осіб винними у вчиненні особливо тяжких злочинів та застосування покарання у вигляді позбавлення волі на терміни понад 10 років, а не обмеження в доступі до публічних посад на цей строк.

Натомість у Законі «Про очищення влади» йдеться про наявність обґрунтованих підстав вважати, що в діях осіб є ознаки складів кримінальних правопорушень, що не є тотожним презюмуванню факту їх вчинення та вини, тому положення Конституції про неможливість піддати особу кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, не можна вважати таким, що є застосовним до розглянутої ситуації.

Наведені міркування узгоджуються з висновками Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Євросуд) у справі “Polyakh and others v. Ukraine”, у якій Суд обґрунтував незастосування кримінального

аспекту статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) до передбачених Законом «Про очищення влади» заходів тим, що їх характер і суворість не є такими, щоб вважатися «кримінальними» для цілей Конвенції [15, § 159]. Пропонуємо звернути увагу також на іншу позицію Євросуду, який в одній зі справ розглядав скаргу заявниці на позбавлення її пасивного виборчого права з огляду на те, що вона брала активну участь у діяльності партії, що була прямо пов'язана зі спробами насильницького повалення новоствореного демократичного режиму в Латвії. Мотивуючи своє рішення, Суд оцінював необхідність захисту демократичного процесу шляхом усунення від участі в роботі законодавчого органу осіб, які брали активну та керівну участь у діяльності такої партії. Отже, ЄСПЛ погодився з наявністю обґрунтованого припущення, що лідери такої партії займуть антидемократичну позицію, доки вони своєю діяльністю не спростують таку презумпцію [16]. Ця позиція важлива також тим, що з неї випливає можливість у виняткових випадках застосувати презумпцію винуватості під час вжиття люстраційних заходів щодо окремих осіб.

У наведеному аспекті слід проаналізувати міркування суб'єкта права на конституційне подання, в якому говориться про фактичну криміналізацію законом діянь, які на момент їх вчинення були правомірними [14]. На думку Євросуду, відсутність у Законі України «Про очищення влади» заходів кримінального характеру робить неможливим застосування пункту 1 статті 7 Конвенції про незворотність дії в часі, яка передбачена лише щодо кримінальних правопорушень і покарань [16]. У зв'язку з цим не можна виключати можливості подальшого відображення таких міркувань у рішенні Конституційного Суду, метою якого також буде використання європейського досвіду крізь призму конституційної доктрини України.

### Висновки

Таким чином, не претендуючи на повноту й вичерпність висловлених аргументів та зроблених на їх підставі оцінок та рекомендацій, вважаємо за необхідне висловити деякі висновки. На відміну від більшості посткомуністичних держав Східної Європи, Україна очищення своїх влади розпочала з понад двадцятирічним запізненням, що відобразилось на подвійній меті вжиття люстраційних заходів, якою є усунення від доступу до управління державою колишніх лідерів радянської влади та осіб, які стали причетними до спроби узурпації влади у 2010–2013 роки.

Під час аналізу окремих положень Закону «Про очищення влади» зроблено висновок, що сама процедура очищення влади та вжиття за її результатами люстраційних заходів іноді допускається Конституцією. Позитивним є те, що законодавець врахував низку положень Конституції, відступи від яких є неможливими, серед яких можна згадати виключення виборних посад із переліку тих, до яких обмежено доступ окремим особам. При цьому основну увагу дослідження приділено проблемним питанням оцінювання відповідності окремих положень Закону «Про очищення влади» конституційним та міжнародним стандартам. Зокрема, проаналізовано ключові аргументи конституційного подання, в якому конституційність низки положень Закону ставиться під сумнів.

За результатами дослідження запропоновано змінити Закон «Про очищення влади». Зокрема, слід впровадити додаткові процедури застосування обмеження у доступі до публічної служби в такий спосіб, щоб за необхідності відобразити втілення принципу індивідуалізації люстрації. У зв'язку з цим запропоновано створити фаховий та незалежний державний орган з питань люстрації, призначенням якого є визнання причетності конкретних осіб до узурпації влади в Україні у 2010–2013 роки.

### Список використаних джерел:

1. Ковалик В.В., Пивовар М.І. Люстрація як механізм захисту основ демократії та прав людини в Україні. 2017. С. 550–556. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13474/85.pdf> (дата звернення: 25.10.2020).
2. Хлабистова К.В. Підходи до розуміння сутності люстрації: правовий аспект. *Конституційне та муніципальне право*. С. 46–52.
3. Роман Д.М. Люстрація в Україні та європейські стандарти: формування демократії, спроможної себе захистити. URL: [https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/FAIR\\_Report\\_Roman\\_David\\_Lust\\_and\\_Democ\\_2015\\_UKR.pdf](https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/FAIR_Report_Roman_David_Lust_and_Democ_2015_UKR.pdf) (дата звернення: 25.10.2020).
4. Хлабистова К.В. Інститут люстрації: конституційно-правові засади регулювання та вдосконалення : дис. ... канд. юрид. наук. 250 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1947/1/dis%20%28%D0%9A.%D0%92.%D0%A5%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%29.pdf> (дата звернення: 25.10.2020).
5. Про очищення влади : Закон України від 16 вересня 2014 року (останні зміни набрали чинності 20 березня 2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18?find=1&text=%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82#Text> (дата звернення: 25.10.2020).

6. Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 9-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#top> (дата звернення: 31.10.2020).

7. Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про заходи з ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем». 3 червня 1996 року.

8. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.10.2020).

9. Шишкіна Е.М. Люстрація і права людини. *Наукові записки НАУКМА*. 2017. Т. 200 : *Юридичні науки*. С. 21 (дата звернення: 27. URL: [http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12558/Shyshkina\\_Liustratsiia\\_i\\_prava.pdf](http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12558/Shyshkina_Liustratsiia_i_prava.pdf) (дата звернення: 31.10.2020).

10. Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-07#Text> (дата звернення: 1.11.2020).

11. Проміжний висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) щодо Закону «Про очищення влади» («Закон про люстрацію») в Україні. Схвалений Венеціан-

ською комісією на 101 Пленарній сесії 16 грудня 2014 року.

12. Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем : Резолюція ПАРЄ № 1096 (1996). URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/9CCC052FF67F623FC2257D9E0041D022](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/9CCC052FF67F623FC2257D9E0041D022) (дата звернення: 25.10.2020).

13. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017. URL: [http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-p\\_2017.pdf](http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-p_2017.pdf) (дата звернення: 25.10.2020).

14. Конституційний Суд України завершив усне слухання справи щодо конституційності окремих положень Закону України «Про очищення влади» / Прес-служба Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/povyna/konstytuciynnyy-sud-ukrayiny-zavershyv-usne-sluhannya-spravy-shchodo-konstytuciynosti-okremykh> (дата звернення: 29.10.2020).

15. Judgment in the case of “Polyakh and others v. Ukraine”, no. 58812/15 and others, ECHR, 17 October 2019. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202334> (дата звернення: 25.10.2020).

16. Judgment in the case of “Zdanoka v. Latvia”, no. 58278/00, ECHR, 16 March 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125839> (дата звернення: 25.10.2020).

### Vitalii Chornenkyi. Constitutional-legal features of the use of lustration measures in Ukraine

*After the restoration of independence in 1991, Ukraine did not undergo a full-scale renewal of state institutions, which not only delayed but also deepened the problems associated with the development of the Ukrainian state. It was only after the events of the Revolution of Dignity that the process of lustration began.*

*This state of affairs was reflected in particular in the dual purpose of such lustration measures: the removal from access to government of former Soviet leaders and those who became involved in the attempt to usurp power by the fourth President of Ukraine. Therefore, it is difficult to disagree that the study of certain problems of application of lustration measures in Ukraine in the light of constitutional and legal and international standards is in demand.*

*The article highlights the conditions under which lustration measures can be considered consistent with the Constitution and international experience. In this regard, it cannot be closed off that certain arguments for assessing such measures may be reflected in the decisions of the Constitutional Court, the purpose of which, in particular, will be to use the European experience through the prism of Ukraine's constitutional doctrine. From the positive perspective, the legislator has taken into account a number of provisions of the Constitution, deviations from which are impossible, in particular, the exclusion of elected positions from the list of those access to which is restricted to individuals.*

*An attempt to sort out the outlined problem in the light of the lustration measures provided by the Law “On the Purification of Power” provides a practical dimension to this issue. An attempt has been made to identify problematic aspects of the purification of power, which may call into question the constitutionality of certain provisions of the Law. In this regard, the article suggests possible ways to improve some provisions of the Law “On the Purification of Power” in a way that will prevent the destruction of the state apparatus on the one hand, and ensure respect for human rights on the other.*

*In particular, the article proposes to introduce additional procedures for the application of restrictions on access to public service in such a way as to reflect, if necessary, the implementation of the principle of individualization of lustration. To this end, we propose to create a professional and independent state body on lustration, the purpose of which is to recognize the involvement of specific individuals in the usurpation of power in Ukraine in the period 2010–2013.*

**Key words:** purification of power, European and constitutional standards, individualization, access to public service, individualization of lustration measures.